

Király László

Kodály-legendárium II.

Bár az előző „Kodály-legendárium” előszavában (Pannon Tükör 2008/1) már leírtam, de meg kell ismételnem: Kodály nem csak a magyar, de az egyetemes zenei alkotóművészet egyik legnagyobb alakja! Kroó György zenetörténész szerint pl. kórusművészete Palestrina óta a legfontosabb az európai zenetörténetben. Hozzátehetem, hogy a *Fölszállott a páva* című darabjánál jobb zenekari variációt én nem ismerek a 20. században. És kevés szebb oratóriumot tudnék felsorolni, mint a *Psalmus Hungaricus* és a *Budavári Te Deum*. Mindezt azért szükséges újból és újból kimondani, mert kis hazánkban bizony hajlam mutatkozik értékeink – finoman szólva – alábecsülésére. Kodály ércnél maradandóbb alkotásai nem csak a ma, hanem – meggyőződésem – a jövő emberének is lelki táplálékai lesznek. Az alábbi humoros történetek tehát nem a Mester kigúnyolását, vagy kisebbitését szolgálják, csupán érdekes adalékok egy színes egyéniségű alkotóművész portréjához.

Bartókot és Kodályt már pályájuk kezdetén állandóan együtt emlegették. Amikor ez utóbbi szerző egyszer bemutatkozott valakinek, az illető úr „jól értesülten” kiáltott fel: „Ja, maga annak a Bartókodálynak a fia!”

X

Pályakezdő zeneszerzőként Kodályt (és persze Bartókot is!) keményen támadta a korabeli magyar zenekritika, és hát a 18-19. századi német-osztrák-olasz zenén nevelkedett közönség sem tudott mit kezdeni a részben francia hátterű, de a magyar népzeneitől is inspirált műveikkel. Egy alkalommal megkérdezték Kodályt, hogyan viseli a közönség és a kritikusok értetlenségeit. A válasz így hangzott: „Szamárnak nem való fácánpecsenye! Ha beletömik is, csak megbetegszik tőle...”

X

Állítólag Kodály arra intette növendékeit, hogy a tüsszentést fojtsák el, mert az fegyelmezetlenség. Paradox módon azonban ő az egyetlen zeneszerző, aki megkomponálta a tüsszentést a Hány Jánosban... (Még-hozzá nagyon érzékletes, színes hangszerelésben.)

X

Pongrácz Zoltán zeneszerző (1912-2007), a magyarországi elektronikus zene egyik kezdeményezője, kedves tanárunk volt a Zeneakadémián. Egykori Kodály növendékként igen tisztelte Mesterét: fényképe bekeretezve az íróasztala felett lógott a falon. Zoli bácsi mesélte, hogy növendék korukban a legendás XIV. teremben (ahol később magam is tanultam Szervánszky Endre vezetésével és kissé nyomasztóan hatott rám az emléktábla: „Itt tanított Kodály...”) Bach korál dallamot kellett megharmonizálniuk, ami nem könnyű feladat. Eközben a Király utcán egy „rezesbanda” (rézfúvós zenekar) közeledett. Erre a Mester sarkig tárta az utcára néző ablakot. Mire a növendékek méltatlankodni kezdtek: „Nem hallunk így semmit, Tanár Úr! Miért tetszett kinyitni az ablakot?” Erre Kodály: „Hát éppen azért! Tanuljanak meg zajban is dolgozni! Erősíti a belső hallást.”

S azt hiszem – mint többnyire mindig – , ezúttal is igaza volt...

X

Egy alkalommal Zoli bácsi stílusgyakorlatot vitt Kodályhoz. A Mester alaposan átnézte a kottát, majd szó nélkül becsukta és ceruzával egy csizmát // rajzolt a fedőlapjára. A növendék meglepetten nézett a Mesterre: „Mit jelent ez Tanár Úr?” Mire Kodály jellegzetes orrhangján: „Susztermunka...” Ezzel a „tanítás” véget is ért... Kodálynak ebben az esetben is igaza lehetett. A művészetben az olyan alkotást hívják „susztermunkának”, ami ellen igazából szakmai kifogást nem lehet emelni. Minden stimmel, összevág a mesterség szabályai szerint, csak éppen fantázia, egyéni lelemény nincs benne. Persze az életben aztán Zoli bácsi bebizonyította, hogy nagyon is fantáziadús alkotó. Az elektronikus zene mestereként tisztelték Nyugat-Európában (is). A 60-as években egy kompozíciója – melyet Hollandiában készített – megjelent Deutsche Grammophon lemezen. 1974-es műve, a felesége hangjából készült Mariphonia a Bourgesi Nemzetközi Elektronikus Zenei Fesztiválon I. díjat nyert. Művészetét Franciaországban életműdíjjal ismerték el.

X

A következő történet – bár nem számít Kodály-anekdotának –, mégis a nagy magyar zeneszerzőhöz kapcsolódik. Pongrácz Zoli bácsiról fiatal korában a következő adoma járta a magyar zenei életben: ha valaki zeneszerző és Pongrácz, akkor az Kacsóh. Ha Zoltán, akkor az Kodály. De Pongrácz Zoltán, olyan zeneszerző nincs...

X

A magyar elektronikus zene atyját az 50-es évek elején – közelebbről meg nem nevezett – háborús bűnökért kitelepítették. (Jellemző a kommunisták aljasságára, hogy a kitelepítés, illetve az állítólagos bűn alku tárgyát képezte: ha Zoli bácsi írt volna néhány mozgalmi dalt, akkor eltekintettek volna a büntetéstől. Ő azonban nem volt hajlandó erre.) Munkát nem vállalhatott, a falu határán túl nem mehetett. Gyakorlatilag az egyház mentette meg az éhenhalástól: ételért-italért a templomban orgonált. Amikor Nagy Imre feloldotta a kitelepítettek mozgáskorlátozását, Zoli bácsi egy hétvégén Pestre utazott egykori zeneszerzés tanárához, Kodályhoz, kérvén őt, segítsen rajta. Kodály annyit kérdezett: vissza tud jönni a jövő hét végén? Igen – válaszolt Zoli bácsi. A következő szombaton aztán Kodály már melegítőben, szatyrokkal várta őt Köröndön lévő lakásán, mondván, hogy menjenek a Lövölde térre krumplit venni. Hazafelé krumpli cipelés közben Kodály így szólt: „Beszéltem a maga ügyében Révaival. (Az akkori kultuszminiszterrel.) Azt mondtam neki: Ha ez a Pongrácz háborús bűnös, akkor akasszák föl. Ha nem, akkor hagyják dolgozni”.

Utóhang: Zoli bácsit hagyták dolgozni...

(Jeney Zoltán zeneszerző közlése, 2007)

X

Az 50-es évek közepe táján Kodály megbízta közeli zenetanár ismerősét, tanítson be a növendékeinek egy betlehemes játékot, melyet majd előadnak a Mester lakásán. Az ünnepélyes előadás közben éppen halk furulyaszó hallatszott, amikor az erősen nagyothalló Kodályné Emma néni belevisített az áhítatos karácsonyi hangulatba: „Mellik furulyál?” A távozó gyerekeket és tanárukat Kodály kikísérte az utcára és közben szép összeget csúsztatott a zenetanár kolléga zsebébe. Ami karácsony előtt, abban a szegény világban, bizonyára nagy ajándék volt.

(Victor Máté zeneszerző – az egykori betlehemező – közlése 2000-es évek eleje)

X

Az 50-es években a Zeneakadémia párttitkára korábban magyarnóta énekes volt. Ám egy idő után megunta ezt a feladatot és visszament eredeti szakmájába. Akkoriban a szokás – és Kodály tekintélye – azt követelte, hogy akit a Zeneakadémiára kineveztek, annak munkába lépésekor vizitálnia kellett a világhírű Mesternél. Így tett az új párttitkár is. A beszélgetés –számára – mindjárt kínosan kezdődött. Kodály ugyanis azt kérdezte: „Magának mi a szakmája?” „Hát én vagyok az új párttitkár.” „Az rendben van, de mi a foglalkozása, mihez ért?” „Hát... tulajdonképpen semmihez... az új párttitkár vagyok...” „Igen?” – kérdezte Kodály. „Akkor maga hova fog visszamenni?”

X

A következő pikáns történetet több ismert színművésszel is kapcsolatba hozták, így nem nevezem meg az illetőt. Lényeg az, hogy az úr igen szeretett hajnalokig lumpolni. Egy alkalommal olyan későig maradt ki, hogy már „korán” lett, így nem ment haza, hanem egyenesen az uszodába indult. Kodályról közismert volt, hogy egész idős koráig minden hajnalban úszni járt a Lukácsba. Ezúttal – pechjére – összetalálkozott a nem egészen józan színművésszel, aki meglátván a különös fürdőnadrágban lépkedő zeneszerzőt, akiről csak annyit sejtett, hogy valami ismert muzsikus lehet, így szólította meg: „Hubaykám! Nem zavar, hogy kilóg a fölöstököd a gatyádból?” (Feltehetően Hubay Jenő hegedűművész-zeneszerzővel tévesztette össze, aki ekkor már évtizedek óta halott volt. De hát mit számít ez egy jókedvű, beszélgető színésznek?..)

X

Kodály – állítólag – egyszer azt mondta: „Tenoristának lenni, az nem foglalkozás, hanem elmebeli állapot...” (Feltehetően a Mesternek nem voltak jó tapasztalatai a Psalmus hungaricus – könnyűnek nem mondható – tenorszólójának előadóival...)

X

A 60-as évek elején Kodály kiutazott a Velencei Biennáléra, Szimfóniájának bemutatójára. Az egyik koncerten Luigi Nono ült mellette, aki az akkor legmodernebbnek számító szeriális dodekafónia képviselője volt. (Nem utolsó sorban pedig Arnold Schönberg veje.) Éppen egy lengyel avantgarde művet hallgattak, amikor Kodály odafordult Nonohoz: „Ez olyan, mintha egy morgó medve barlangjából egyszer csak madarak repülnének ki...” Mire Nono: „Ó, kedves Mester, úgy gondolom, hogy csak az önök országában értékelik így ezt a fajta komponálást. Ez ún. „abszolút zene”. Erre Kodály: „Hát épp azt nem érzem benne...”

X

Egy alkalommal Kodály elvitte a növendékeit ebédelni. A hallgatók az étlapról kértek ezt-azt: csülkös bablevest, pörköltet, rántott húst, stb. Ám legnagyobb meglepetésükre a pincér mindegyiküknek tökfőzeléket hozott sovány feltéttel és egy deci bort. Kérdésükre, hogy miért változtatta meg a menüt, Kodály így válaszolt: „Maguk egészségtelenül táplálkoznak.” „Na, de a bor, Tanár Úr?” –így a növendékek. Mire Kodály: „Az egészséges!...”

X

Egyszer Kodály előtt szidták Zerkovitzot, a népszerű operett- és kuplészerezőt. Mire a Mester azt mondta: „Hát ez nem így van, kérem! A zenének van egy óriási hajója, ahol Bach a kapitány és Mozart az első tiszt. Valahol lent a gépházban a Zerkovitz, mint egy közönséges matróz, súrolja a padlót. De rajta van a hajón! Azok az újságíró és esztéta urak, akik őt kritizálják, lehet, hogy Mercedesen hajtanak, de a parton. A zene hajójához semmi közük!”

(Szinetár Miklós közlése, Magyar Rádió 2011.)

X

Egy alkalommal valamelyik neves vonósnégyesünk megkérte Kodályt, hogy előjazzsanak neki egyik kvartettjét, véleményezés céljából. A Mester lakásán fogadta őket: „Menjenek csak be a szobába, ott találnak kottatartókat.” A vonósnégyes elhelyezkedett a pultoknál, Kodály pedig – házikabátban – végigfeküdt a kanapén. Az első tétel elhangzása után a muzikusok kérdően néztek a zeneszerzőre, ő azonban rezzenéstelen arccal feküdt tovább. Ez minden tételnél megismétlődött, de semmi reakció... A mű végén Kodály megszólalt: „Befejezték?” A muzikusok: „Igen, Tanár Úr.” Kodály: „Elmehetnek.” Majd az ajtóig kísérte a megrökönyödött vonósnégyest.

(Jeney Zoltán közlése, 2000-es évek)

X

Egyszer valamelyik zeneiskola meghívta Kodályt a Székelyfonó előadására. A bemutató után megkérdezték tőle: Hogy tetszett? Mire a Tanár Úr: „Hallottam már jobban is, rosszabbul is.”

(Vámos Miklós közlése, Magyar Rádió 2000-es évek)

X

Kodály a Köröndön lakott és a környék gyerekei minden alkalommal kilesték, mikor sétálni indult, vagy vásárolni, ill. a Zeneakadémiára. Egyszer szintén körbevették, hogy autogramot kérjenek tőle. A Mesterről köztudott volt, hogy csak annak adott aláírást, aki el tudott énekelni egy népdalt, lehetőleg szolmizálva. Idősebb korában a Tanár Úrnak – finoman szólva – erős szemtengelyferdülése volt, durvább kifejezéssel: rettenetesen bandzsított. Mielőtt tehát a „kodályi” autogram megszületett volna, a zeneszerző felszólította éneklésre a kérelmező gyermeket, ám a mellette lévő fakadt dalra. Erre Kodály: „Nem te, hanem te, akire nézek!”

(Vámos Miklós közlése)

X

A 60-as évek elején a 80 körül járó Kodályt meglátogatta a szintén idős Pablo Casals csellóművész, aki döbbenet tapasztalta, hogy a vele majdnem egykorú zeneszerzőnek az ő – szintén nem idős – feleségénél jóval fiatalabb asszonya van. Feltette hát a kérdést a Mesternek, hogy tudott ilyen fiatal nőt megszerezni magának. Kodály válasza: „Megkérdeztem tőle: Kedvesem! Akar az özvegyem lenni?” Sáríka akart. Azóta is ő a legendás Kodály „özvegye”.

(Vámos Miklós közlése)

X

Élt valaha egy Szikra nevű közepes hegedűs, aki emigrált Hollandiába, ahol képességeinek megfelelő „karriert” csinált, majd hazatért. Kodály közelébe férkőzött a születésnap koncertjén, s így együtt mentek ki a hangversenyterem ajtaján. A hegedűs lelkendezve gratulált a zeneszerzőnek, majd hozzátette: „A múltkori koncertjére sajnos nem tudtam eljönni.” „Miért?” – kérdezte Kodály. „Felmentem a hegyekbe, mert itt a városban nem kaptam levegőt”. Mire Kodály: „Pedig levegő jut mindenkinek bőven...” (Sárosi Bálint zenetörténész közlése)

X

Egy alkalommal Kodályt meglátogatta a fent említett hegedűs a lakásán. A zeneszerző rá sem nézve folytatta a munkáját. A vendég lelkendezni kezdett: „Mester, az ön biciniumai olyan nagyszerűek, hogy arra gondoltam, át kellene írni azokat két hegedűre.” Kis szünetet tartva várta a hatást, de a Mester rá sem nézett. „Hát csak gondoltam, szólok Tanár Úrnak, hogy mégis tudjon róla” – folytatta az ambiciózus hegedűs. Kodály továbbra is a munkája fölé hajolt. A muzsikus ekkor udvariasan elköszönt és távozott. Nem sokkal később összetalálkoztak a villamos megállóban. A hegedűs csodálkozva kérdezte: „Tanár Úr villamossal jár? Hát miért nem vesz autót?” Mire a zeneszerző: „Majd a közös szerzeményünk jogdíjából veszek...” (Sárosi Bálint közlése)

X

A pártkongresszusok idején nemigen került a hangversenyek és a Rádió műsorába Kodály *Psalmus hungaricus*a. Talán nem véletlenül, mivel a zsolnárszövegben a következő sor olvasható: „Gyakorta köztük gyűlések vannak, özvegyek, árvák nagy bosszút vallnak...” Ám a végzet egyszer tragikomikus módon „összehozta” Kodály műcímeit a politikával. Brezsnyev elvtárs, a Szovjetunió mindenható pártjának első titkára 1982 novemberében elhunyt. Aznap a magyar rádióban (és gondolom az összes kelet-európaiban) egész nap gyászzené szólt. Igen ám, de volt egy élő adás a Vigadóban, mégpedig egy Kodály kórushangverseny. A műsor első száma (Brezsnyev halála napján!!!) a következő volt: „Semmit ne bánkódjál.” A második szám: „Mostan kedvem kerekedik.” (Mivel a programot hetekkel korábban megszerkesztették, a rádióújságban kinyomtatásra került, így azt nem lehetett „visszaszívni”...)

X

Halála előtt néhány héttel – 1967 januárjában –, Kodályt kitüntették a finn-magyar kapcsolatok ápolása terén szerzett érdemeiért, különös tekintettel nyelvészeti munkásságára. Ez alkalommal a rádióriporter azt kérdezte tőle: „Hogyan értékeli, kedves Mester ezt a kitüntetést?” Mire Kodály: „Mást nem tud kérdezni, csak értékelést?”

Nos, úgy gondolom, az „értékelést” az utókor már nem kérdezi, hanem elvégezte. Kodály Zoltán immár 45. éve a túlvilági Pantheonban társalkodik Palestrinával, Bachkal, Mozarttal, Beethovennel, Brahmszal, Debussyval és nem utolsó sorban nagy ikercsillagával, Bartókkal...